

Vrijdenken

In mijn coachruimte hangt de spreuk: “Een mensch heeft zoo veel vrijheid als hij nemen durft” (Dominee N.J.C. Schermerhorn, 1866-1956). Een cliënt kijkt er steeds naar en zegt: “Ik kan me er niet van los maken. Dit is nou precies wat ik niet durf: mijn vrijheid nemen.” Een andere passant in de coaching kijkt er ook gefascineerd naar en zegt: “Ja dat klopt wel. Ik ben alleenverdiener en moet ons gezin onderhouden, dus ik kan maar beter niet te veel vrijheid pakken.” Een derde coachee ziet dezelfde spreuk en zegt: “Mooie spreuk: een mens heeft zoveel wijsheid als hij nemen durft.” Ik vraag of hij het nog eens wil lezen en nog eens... pas de vierde keer ziet hij zijn freudiaanse ‘verlezing’. Wat een spreuk uit 1899 dus nog kan oproepen...

AUTEUR: NIKO STAMMES

Toen ik een jaar of acht was zat ik bij meester Schutte in de klas op de Openbare Lagere School. De toenmalige tweede en derde klas zaten samen in een lokaal. We hadden de onvermijdelijke zangles en we zongen het lied *De gedachten zijn vrij*. Het gaat erover dat niemand je gedachten kent. Ze dansen voorbij als schimmen tussen de mensen. Niemand kan ze raken. Met als mooie laatste zin: “Laat wezen wat zij, de gedachten zijn vrij.” Hoe jong ik ook was, dit lied riep iets in mij op. Dit was geen *Door de bossen, door de heide of Klein klein kleutertje*. Het ging dieper en ondanks dat ik het hele woord diepgang niet

kende, heb ik de tekst onthouden tot de dag van vandaag.

Later fietsten we naar de middelbare school langs een voormalige boerderij waar op de gevel een bordje met ‘De kolonie’ was bevestigd. Mijn ouders vertelden dat dat een anarchistische kolonie was geweest waar mensen uit heel Europa kwamen wonen. Alles werd daar gedeeld.

In mijn dorp woonden bijzondere mensen. Zij waren geheelonthouder. De natuur was hun dokter. De wet was “logen” (leugen). Ze waren

antimilitaristisch en gingen met de vrachtauto naar Pinksterkampen. Zij waren gekleed in corduroy broeken en hadden vaak sandalen aan. Enkelen hadden lang haar of een lange baard. Ze dreven het liefst handel met elkaar met gesloten beurzen. Het waren zachtzinnige intelligente mensen. Ze waren rustig en je kon goed met ze praten. Sommigen waren in die kolonie grootgebracht of hadden daar gewoond. Ze werden allemaal stokoud.

Dominee Nicolaas Schermerhorn was onze dominee van 1894 tot 1929. Tot op de dag van vandaag praten mensen nog over hem. Decennia later was dit dorp nog steeds een van de roodste gemeentes van het land. Mijn opa zei dat de kerk iedere week vol zat met ongelovigen.

Dominee Schermerhorn

Dominee Schermerhorn was een vrijdenker. Aanvankelijk samen met Domela Nieuwenhuis een vrije socialist. Later werd hij anarchist. Hij was samen met Domela de oprichter van de IAMV: Internationale Anti Militaristische Beweging. Ook was hij medeoprichter van de ANGOB, de drankbestrijdingsorganisatie. Hij sprak voor allerlei organisaties zoals de nog steeds bestaande vrijdenkersvereniging De Dageraad, nu: De Vrije Gedachte. Hij was een begaafd redenaar, een opruier ook. Hij riep op tot algemene werkstakingen, tot dienstweigering. Hij was op het oorlogspad – de oorlog tegen de oorlog, zoals het toen heette – samen met Domela, en met andere ‘rode dominees’. Hij werkte samen met de revolutionaire dichter Henriëtte Roland Holst, met (stichter van de commune Walden) Frederik van Eeden, met revolutie-uitroeper (november 1918) Pieter Jelles Troelstra en nog enkele verlichte geesten. Hij was bevriend met de fameuze anarchist Peter Kropotkin. Hij sprak op congressen in Parijs, Neurenberg, Berlijn, Leuven, Mechelen en Brussel.

Hij is tweemaal in hechtenis genomen voor zijn uitspraken. Hij werd door de kerkvoogden regelmatig geschorst. Er is door de Duitsers

Dominee Nicolaas Schermerhorn

een moordaanslag op hem gepleegd (mislukt). Hij is door twee organisaties (een Noorse en een Zweedse) voorgedragen voor de Nobelprijs voor de Vrede. Hij schreef vier toneelstukken waarin hij zelf de hoofdrol speelde. Op zijn tournee door het land werd hij gevolgd door groepen jongeren die met hem meetrokken van plaats naar plaats om in zijn kielzog het communisme en anarchisme te propageren. Hij verspreidde zijn revolutionaire verhaal in de jaren twintig via de radio.

Vlak voor zijn dood zei hij tegen de toen vermaarde Albert de Jong: “Ik ben eigenlijk altijd atheïst geweest.” Over Tolstojs bekende werk *Het koninkrijk Gods is binnen in U* zei hij: “De god die buiten ons geplaatst is, is een werktuig van de gevestigde orde. De kerk staat tussen de mens en god in. De kerk is de Judas van het christendom.” God leren kennen is jezelf leren kennen, zo vond hij. Hij schafte in zijn kerk het gebed af en ook het gebruik van het woord ‘god’. Verder stopte hij met de zondagsdienst om vervolgens het land in te trekken voor zijn spreekbeurten. De hemel is niet na het leven, maar hier en nu in het leven. “Jezus is door de kerk gemonopoliseerd en werd voor hun doeleinden gebruikt.”

Maar – zo was zijn betoog – ook deze figuur van Jezus, deze universele strijder kan in jou opstaan als het nodig is. Durf je die vrijheid te nemen?

In Schermerhorns beleving werd de massa dom gehouden door de vijf K's: de kroeg hield ze bedwelmd, het kapitaal hield ze arm en volgzzaam, de krijgsmacht dwong hen voor het kapitaal te vechten, het koningshuis ondersteunde dit en... de kerk ook. "De waarlijk vrijdenkende mens laat zich door 't zoet gefluit der vogelaar niet in hun netten lokken. De muziek en zang zijn aangrijpend en ontvoert mensen aan de harde dagelijkse werkelijkheid. Toch is de roomse kerk de fnuikster van het leven omdat zij mensen in geestelijke boeien slaat."

Vrijdenken

Vrijdenken was mede dankzij Schermerhorn destijds een internationale beweging, maar inmiddels een vergeten woord. Vrijdenken houdt de vrijheid in om te denken wat je wilt: de gedachten zijn vrij. Je bevrijdt je door middel van het denken. Hiermee bedoelde de dominee niet het piekeren, het planmatig denken, het rationale ergens over nadenken. Vrijdenken is gekoppeld aan wie ben ik en dat wat waarachtig en waar is. Een vrijdenker laat de conventies los en leert door zaken heen te kijken. En dat geeft het inzicht in waar je je in het hier en nu van kan bevrijden. Inzicht leidt tot bewustwording en dat leidt tot actie. In je hoofd ben je vrij. "De mensen moeten vrij leren denken.

Hun ware menszijn ontdekken, daar zit – wat ik noem – de goddelijke vonk. Die leren kennen, daar open voor staan, dat is de enige weg waardoor de ogen open kunnen gaan." En: "Het hiernamaals bestaat hier en nu en god leeft in ieder van ons ook hier en nu. De wil is vrij en onafhankelijk. Ik accepteer geen enkel gezag van welke kerkelijke autoriteit dan ook. Het enige wat ik wil is de ontmoeting met de god in mij die zegt: 'Uw wil geschiede'." Deze revolutionaire boodschap sprak hij uit tegen zijn kerkgangers en bij demonstraties. De 'rode horden' van Schermerhorn waren alom geresseerd.

Coachpraktijk

Voor mijn leven en in het werk als coach en trainer zie ik in Schermerhorns nalatenschap een leidraad, een herkenning, een visie die mij dierbaar is:

- Je hebt zo veel vrijheid als je zelf durft te nemen.
- Luister naar jezelf, daar is louter nieuwsgierigheid.
- Het is geweldig om van mening te verschillen als je bereid bent aan introversie (zelfonderzoek) te doen.
- Juich de eigen meningsvorming toe, ook als hij je niet uitkomt.
- Er is geen autoriteit buiten je.
- De massa is dom en laat zich dom houden.
- Niemand maakt ons tot slaaf. Wij maken hen tot slavenhouders.
- In jou is een goddelijke vonk. Leer die kennen.

Een cliënt kijkt er steeds naar en zegt: "Ik kan me er niet van los maken. Dit is nou precies wat ik niet durf: mijn vrijheid nemen."

- Je kunt geroepen worden. Ben je klaar voor de strijd?
- We moeten solidair zijn voor een betere wereld.
- Mijn vrijheid houdt op waar ik jouw vrijheid belemmer.
- Wees in alles geweldloos. Er is altijd minder geweld mogelijk.
- Denkende mensen drinken niet en drinkende mensen denken niet.

In mijn coachpraktijk tref ik mensen met burn-outklachten, functioneringsproblemen, machteloze mensen, mensen die een doel kwijt zijn, mensen die zichzelf willen verbeteren, mensen die bepaalde dingen niet voor mekaar krijgen, mensen die op reis zijn maar zich de reis nog niet bewust zijn, mensen die te veel pleasen

of die alles goed willen doen of geen fouten mogen maken van zichzelf, mensen die gepest worden op het werk, mensen met sluimerende verslavingsproblemen. Ontkenkende, boze, weglacherige, verklarende, onzekere en te zekere mensen; mensen die nog niet of niet meer weten hoe ze sterk kunnen zijn. Uiteraard ga ik alleen maar met hen op reis. Ik ga uit van hun vraag en ik volg de draad, stel vragen, wijs eens wat aan, spiegel, verklaar en oefen met hen.

Te midden van al deze problemen en vragen dient een thema zich telkens en in alle mogelijke variaties aan: durf je de vrijheid te nemen? Dát is coachen: Bevrijd je jezelf of sta je anderen toe jou gevangen te houden? Voel je de oproep voor jouw reis, voor jouw strijd, voor jouw leven, voor de zaak? Ben je solidair

of ben je bang? Merk je op hoe nieuwsgierig je bent of ben je op oorlogspad? Wil je je zin of wil je het leven?

Tot slot

Schermerhorn leefde in een tijd toen er geledend werd, toen er opgeroepen werd tot oorlog, toen de kerk mensen dom hield. Maar zijn we vandaag de dag vrij? Is er dan geen lijden, geen oorlog dan? Word je niet dom gehouden? Luister dan nog eens naar zijn advies, zo mooi gezegd in de oude taal: "De geschiedenis zal duidelijk maken welke van de twee machten wint. En dit zal worden de heroïsche strijd in de toekomst. De geest van geweld, de geest van winzucht aan de ene kant, en de geest der liefde en gerechtigheid aan de andere zijde. De bevrijde mens weet aan welke zijde de

overwinning zijn zal." En: "Het is de zuiver menselijke geest die hunkert naar recht,

Bevrijd je jezelf of sta je anderen toe
jou gevangen te houden?

rede en broederschap. Daarom is dit het enige nodige. Dat wij die geest aanwakkeren en opwekken opdat die ontwaakt. Dan zullen we ons in menselijke trots verheffen en weigeren ons langer in dienst te stellen van dat wat wij innerlijk verwerpen." ■

Niko Stammes is trainer, coach en teambegeleider. Tien jaar werkte hij in de jeugdhulpverlening als groepsleider, teamleider, maatschappelijk werker en trainer. Daarna acht jaar bij Ahold als trainer, consultant en hoofd hrd. Vanaf 1998 werkt hij als 'vrije jongen'. Hierin groeide het inzicht dat ik geboren en gevormd ben voor dit vak. www.performanceconsultancy.nl